

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА ПОДІЛЛІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Система освіти в нашому краї, яка склалася у першій чверті ХІХ ст., із невеликими змінами продовжувала існувати і в другій половині століття. Навчання в школах, училищах, гімназіях, приватних пансіонах, як і вся документація, велося російською мовою.

19 листопада 1864 року було затверджено статут реальних гімназій¹. Вони прирівнювалися до класичних гімназій, але курси стародавніх мов – латинська та грецька – були замінені на сучасні європейські мови: французьку, німецьку, англійську. Реальні гімназії відкривали шлях випускникам у вищі навчальні заклади, а в практичній діяльності давали можливість стати помічниками інженерів.

З 1869 року в Російській імперії починається новий етап у розвитку шкільної мережі – це відкриття народних училищ. Характерним є те, що на Поділлі не набули значного поширення ремісничі й реальні училища. В цей же період було затверджено положення про жіночі гімназії. Перша жіноча гімназія була відкрита у м. Немирові з чотирирічним курсом навчання².

Значною подією в культурно-освітньому житті Вінниці було відкриття у липні 1900 р. міністерської (державної) жіночої гімназії в складі підготовчого й чотирьох молодших класів. Інші класи 5-7 були відкриті на рік пізніше. Через десять років на кошти земства був відкритий восьмий педагогічний клас. У 1903 році у гімназії навчалось 311 учнів. З них: дітей дворян – 146; купців – 14; духовенства – 11; міщан і селян – 116; інші – 25.³

Предмети, які викладались у жіночій гімназії, поділялись на обов'язкові і необов'язкові. До обов'язкових належали: Закон Божий, російська мова, арифметика, геометрія, історія, природознавство, фізика, чистописання, рукоділля, відомості з домашнього господарства і гігієна. Необов'язковими для відвідування були: французька і німецька мови, музика, співи, танці. Але й до цих наук гімназистки ставилися з належною увагою. Випускниці жіночої гімназії після закінчення сьомого класу отримували атестат на звання вчительки початкової школи, а після закінчення педагогічного восьмого класу атестат давав звання "домашня вчителька-наставниця".

Міністерська інструкція для заохочення в навчанні гімназистів вимагала мати в кожному класі гімназистів окремі лави для відмінників та старанних. Перша лава фарбувалась в колір, відмінний від кольору інших лав класу, друга лава залишалась того ж кольору, що і всі інші в класі, але була обведена зверху і по краю тим же кольором, що і перша. Над обома лавами розміщували написи: над першою "відмінно", а над другою – "старанний".

Починаючи з 30-х років ХІХ ст., в містах відкривалися початкові школи нового типу з шестирічним терміном навчання, які отримали назву міських вищих училищ. У 1871 році російський уряд провів нову реформу школи, спрямовану на повне відокремлення класичної освіти від реальної. Згідно з цією реформою класичні гімназії повинні були закладами освіти для привілейованих, а реальні гімназії перетворювались в реальні училища, які призначалися для «среднего сословия, которые же не превично долго учитьсь»⁴.

У 1890 році після наполегливих клопотань керівників міської думи та громадськості з Могилева-Подільського до Вінниці було переведено реальне училище, для якого у 1891 році було споруджено спеціальне приміщення по вулиці Соборній (нині факультет Київського торгово-економічного університету). В перший рік навчались в училищі 150 учнів, з кожним роком контингент учнів зростав. Так, уже у 1897 році навчалось 282 учні. Здобували освіту переважно діти із заможних родин, тому що для вступу необхідно було заплатити 50 карбованців на рік⁵.

Вінницьке реальне училище відповідало потребам міщан, які прагнули дати своїм дітям необхідну підготовку до вступу у вищі технічні, комерційні, торговельні вузи. Однак реальні училища, котрі вважалися загальноосвітніми середніми навчальними закладами, не давали право особам, які закінчили їх, вступати до університетів.

Період найбільш динамічного та інтенсивного розвитку шкіл, училищ, гімназій у Подільському краї припадає на кінець XIX – початок XX ст. Лише у Вінниці їх нараховувалось – 22. З 1905 року розширюється мережа середніх навчальних закладів, вони стають більш доступними для робітників, селян, ремісників. У Вінниці відкрилось одне комерційне, два чотирикласних училища, музична школа. У 1907 році було відкрито у місті чоловічу гімназію⁶.

Одночасно з відкриттям шкіл, училищ, гімназій відкрились учительські семінарії та інститути. Учительські семінарії як середні педагогічні навчальні заклади, готували вчителів для початкових шкіл. До них зараховували осіб, які закінчили двокласні початкові училища і витратили конкурсні іспити.

Питання про відкриття учительської семінарії у м. Вінниці вирішувалося протягом 29 років. Вперше клопотання було подане у 1878 році, а друге у 1907 році⁷. І лише у грудні 1907 року вчительська семінарія була відкрита у с. Потоки, а в червні 1909 року переведена до Вінниці. За період свого існування з її стін вийшло багато вчителів, які сприяли поширенню освіти серед подолян. Проте учительська семінарія не могла повною мірою задовольнити потребу в педагогічних кадрах, тому 1 липня 1912 року рішенням Міністерства освіти у Вінниці був відкритий учительський інститут. Він був восьмим в Україні. У перший рік в ньому здобували освіту 25 юнаків і дівчат, а згодом їх було 71. Термін навчання становив три роки⁸.

Напередодні Першої світової війни лише у Вінниці існували такі навчальні заклади: реальне училище, чоловіча гімназія, три жіночі гімназії, комерційне училище, учительський інститут, учительська семінарія, церковно-учительська школа, залізничне училище, 12 початкових училищ.

Однак на весну 1919 року за розпорядженням Подільського губернського революційного комітету всі ці навчальні заклади були ліквідовані, а у 1920 році почали відкривати радянські навчальні заклади – семирічні трудові школи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Анозін Л. З історії освіти у Вінниці // Подільська старовина: 36 н.п. – Вінниця, 1998. – С. 91; 2. Удод О. До питання про розвиток освіти на Поділлі (кін. XVIII – поч. XIX ст.) // Тези доповідей 3-ї Він. обл. істор. конф. / 4 вересня 1985 р. – Вінниця, 1985. – С. 70; 3. Лотоцкий А. Народное образование в Подолии в его прошлом и настоящем // Образование. – 1859. – № 4. – С. 75; 4. Анохін Л. Вказана праця. – С. 103. 5. Державний Архів Вінницької області (далі ДАВО), ф. 230, оп. 1, п. 67, арк. 34; 6. Степаненко А. Бо вчення – світло / Вінницька газета. – 1998. – 5 травня.; 7. Тростогон М.А. Створення реальних училищ у кінці 19 ст. // Матеріали III історич. краєзнав. конфер. – Вінниця, 1994; 8. Назаренко С. Освіта на Поділлі XIX ст. // Радянське Поділля. – 1982. – 16 червня; 9. Томчук М. Учительські семінарії в Правобережній Україні в II пол. XIX ст. // Український історичний журнал. – 1994. – № 4. – С. 50-60.

В. П. Воловик

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ПОДІЛЛЯ НАПРИКІНЦІ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Під терміном “Поділля” вже з другої половини XIX століття закріпилася назва краю в межах адміністративної Подільської губернії. Останніми роками в науковій літературі іноді вживають до цього терміну і назву “Східне Поділля” на відміну від “Західного Поділля” – сучасної Тернопільщини. Існує також поняття етнічного Поділля, яке обіймає більшу територію, ніж сучасні Вінницька, Хмельницька й Тернопільська області. В даному історичному доробку буде дотримано традиційної назви.